

Mađarska varijanta secesije u arhitekturi Rijeke i Subotice

Šteković, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:459864>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za povijest umjetnosti

Mađarska varijanta secesije u arhitekturi Rijeke i Subotice

završni rad

Preddiplomski studij povijesti umjetnosti i hrvatskog jezika i književnosti

Mentor: prof. dr. sc. Julija Lozzi Barković

Student: Sanja Šteković

Rijeka, 15. rujna 2021.

Sadržaj

Sadržaj	2
Sažetak	3
Ključne riječi:.....	3
1. Uvod.....	4
2. Početak 20. stoljeća u Rijeci	5
3. Državno graditeljstvo u Rijeci	6
3.1. Sudbena palača.....	6
3.2. Zgrada državnih željeznica	8
3.3. Kraljevski šumarski ured	9
4. Subotica - grad secesije.....	11
4.1. Palača Leović	11
4.2. Sinagoga.....	13
4.3. Rajhlova palača	14
4.4. Gradska kuća.....	16
4.5. Kompleks na Paliću	18
5. Zaključak.....	21
6. Popis literature	23
7. Popis internetskih izvora.....	24
8. Popis slikovnih priloga	25

Sažetak

Tema ovoga rada je mađarska varijanta secesije u arhitekturi Rijeke i Subotice. Razdoblje o kojemu govorimo nalazi se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. U uvodu se govori o secesiji i nekim karakteristikama ovoga stila te o mađarskoj varijanti secesije. Nadalje je opisano stanje u Rijeci početkom 20. stoljeća, događaji koji su obilježili grad i reakcije koje je izazvao novi stil. Državno graditeljstvo značajno je u ovome kontekstu, Sudbena palača, Zgrada državnih željeznica i Kraljevski šumarski ured uzeti su kao primjeri mađarske varijante secesije u Rijeci. Subotica je bogata arhitekturom secesije u kojoj se očituje veliki utjecaj Ödöna Lechnera, jednog od najznačajnijih predstavnika mađarske secesije. Za reprezentativne primjere uzeti su: Palača Leović, Sinagoga, Rajhlova palača, Gradska kuća i Kompleks koji se nalazi na jezeru Palić.

Ključne riječi: novi stil, secesija, mađarska varijanta, Rijeka, Subotica

1. Uvod

Secesija je stil koji se javlja na prekretnici 19. i 20. stoljeća. Ovaj stil nosi više naziva: Jugendstil, modern style, art nouveau. Koji god naziv upotrijebili ona predstavlja jedno odvajanje, distanciranje od umjetnosti druge polovice 19. stoljeća. Secesija teži ka ostvarenju homogenog stila, to je jedna sinteza umjetnosti tj. sinteza arhitekture i primijenjene umjetnosti. Karakteristično za secesiju istočne Europe je traganje za nacionalnim osobenostima. Secesija ima specifična regionalna obilježja a inspiraciju pronalazi u narodnoj, umjetničkoj i graditeljskoj tradiciji. U različitim krajevima, osim jedinstvenog obilježja ima i dobro prepoznatljive izvorne varijante kao i mnoge škole sa identičnim vrijednostima.

Takozvana mađarska varijanta obilježava napor da se ruralna arhitektura i njezino iskustvo afirmiraju, uz folklorna obilježja, kao nacionalni stil.¹ Iako postoji mišljenje da ovu grupu građevina treba promatrati odvojeno, ne može se sporiti da je rezultat jedinstvenog trenutka sinteze misli i akcije, krajem prošloga stoljeća.²

Kao neke od karakteristika ovoga stila možemo navesti: neuobičajenu raščlanjenost tlocrta i arhitektonske opne, uvođenje boje u graditeljstvo, erkeri i naglašeni ornamentalizam. Balkoni, erkeri i lođe iz ovog perioda odraz su sadašnjih naprednih europskih graditeljskih kretanja.³ Balkone, erkere i lođe karakterizira kriva površina i primjena Žolnai keramike. Balkon, erker i lođa kao elementi arhitektonskog jezika imaju funkciju povezivanja prostora, unutrašnjeg sa spoljašnjim.

Mađarska varijanta secesije različito se odrazila u gradovima kao što su Rijeka i Subotica. U Rijeci secesija je izazvala brojne kritike i snažna protivljenja od strane šire javnosti. Međutim ovo novo graditeljstvo okarakteriziralo je mnogobrojne riječke ulice i čitave gradske četvrti, posebice stambene. Odbijanje secesije započinje tek onda kada ona u gradu već prevladava, a

¹ Duranci, Bela: Arhitektura secesije u Vojvodini, Grafoprodukt, Subotica, 2005., str. 64.

² Duranci: bilj. 1, str. 64.

³ Rudinski, Antun: Erker, balkon i lođa - elementi arhitektonskog jezika u graditeljstvu Subotice u periodu 1880-1980, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 31-32 No. 1, 1988., str. 155.

odnosi se ponajviše na javne građevine.⁴ U Subotici secesija je naišla na plodnije tlo, što je razumljivo jer utjecaji koji dolaze iz Budimpešte domaćem stanovništvu nisu nikada bili strani.

U daljem tekstu osvrnut ćemo se na neke riječke i subotičke primjere građevina koje reflektiraju taj novi stil i utjecaj mađarske secesije.

2. Početak 20. stoljeća u Rijeci

Ono što je obilježilo ovaj grad na razmeđu stoljeća je hrvatsko-ugarska nagodba iz 1868. godine koja traje sve do 1918. godine. U tom periodu Rijekom upravlja središnja ugarska vlada. Projekt regulacije i proširenja grada Rijeke koji je dovršen 1904. godine a čiji je autor Paolo Grassi također je značajan u kontekstu urbanizma grada. Regulacijski plan dočekan je s velikim oduševljenjem. Arhitektura secesije nailazi na različita mišljenja. Šira javnost je kada je riječ o umjetnosti malograđanski orijentirana, ona je isto tako i najglasnija te su se tada u dnevnom tisku mogli pročitati mnogi oštri komentari.

Secesijska arhitektura nikako nije bila slabo zastupljena u ovome gradu. Razlog tomu su bile državne narudžbe koje su se povjeravale mađarskim arhitektima i inženjerima dok su komunalnu projektirali domaći inženjeri. U susretu s graditeljskom problematikom secesija se okreće protiv vladajućeg historicizma zahtijevajući nove kvalitete jer će, osim stilskih, rješavati i funkcionalne i tehničke probleme. To se, prije svega, odražava u primjeni novih građevinskih materijala, poput armiranog betona, željeza i stakla, koji istovremeno služe u konstruktivne i dekorativne svrhe.⁵ Oni koji su prihvatili novi stil u Rijeci bili su inženjeri i arhitekti u Tehničkom uredu, vlasnici i voditelji privatnih ateljea, udruženja građana i pojedinci.

⁴ Lozzi-Barković, Julija: Secesija u arhitekturi Rijeke, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2010., str. 51.

⁵ Lozzi-Barković: bilj. 4, str. 30.

3. Državno graditeljstvo u Rijeci

U arhitekturi ovaj novi stil probio se prvo u komunalnom i državnom graditeljstvu. Zgrade državnih institucija koje projektiraju mađarski inženjeri građene su u stilu secesije koja se primjenjuje najčešće u kombinaciji s historicizmom. Ono što mađarsko graditeljstvo čini posebnim je traganje za nacionalnim stilom. U formiranju mađarskog nacionalnog stila polazište predstavljaju ostvarenja Grupe Mladih i arhitektura Ödöna Lechnera. Inspiraciju pronalaze u domaćem graditeljstvu a elemente narodne primijenjene umjetnosti samo prijenose na arhitektonsku plastiku u dekoraciji pročelja. Kontinentalni senzibilitet Mađara nije, međutim, bio blizak mediteranskom podneblju, pa se otuda i stječe dojam izdvojenosti i neobičnosti pojedinih državnih zdanja podignutih početkom 20. stoljeća u Rijeci, prije svega stambeno-poslovne palače Državnih željeznica iz 1911. te vojarnje Mađarskoga kraljevskog novčarskog instituta iz 1916. godine.⁶

Sudbena palača, Zgrada državnih željeznica i Kraljevski šumarski ured samo su tri primjera državnog graditeljstva koje nastaju u Rijeci početkom 20. stoljeća. Reprezentativni su primjeri jer u njima pronalazimo karakteristike mađarske varijante secesije i duh ovog novog stila i načina gradnje.

3.1. Sudbena palača

Projekt Sudbene palače izradio je arhitekt Gyözö Czigler dok je izvođač radova građevinsko poduzeće Karolya Kocha i Jakoba Szalka. Dozvolu za izgradnju tražila je u Budimpešti delegacija iz Rijeke 1901. godine. Državna vlast odobrila je ovaj projekt pod uvjetom da grad osigura regulaciju pristupne ceste. Građevina je postavljena na povišenoj terasi do koje se dolazi dvokrakim stubištem. Središnji dio obložen je primorskim kamenom. Ispod terase nalazi se velika polukružna niša koju krasi lepezasto složeni kvadri a umjesto zaglavnog kamena u centru nalazi se maskeron. Maskeroni imaju oblik ženskog lica s prikrivenim očima i simboliziraju pravdu.

⁶ Lozzi-Barković: bilj. 4, str. 130.

Veliki polukružni otvori rastvaraju južno pročelje sudnice. Trokrilni prozori i međuprozorska dekoracija samo su neki od secesijskih elemenata. Visoki historicizam prisutan je u statičnom i simetričnom prostornom rasporedu i tlocrtu u obliku slova E dok je pročelje koncipirano u neobaroknom stilu, s naglaskom na ulaznom dijelu i pristupnim stubištem.

Giovanni Rubinich vodi izgradnju podziđa obilaznice koja se nalazi nasuprot Sudbene palače. Ovaj projekt usklađen je s visokom terasom i izrađen je od istog materijala, primorskog kamena. Gornji rub zida definiran je balustradom dok površinu raščlanjuju slijepe arkade, donji dio zida raščlanjen je pilastrima i perforacijama za odvod vode. Sudbena palača značajan je primjer državnog graditeljstva jer u Rijeci do tada sudovi nisu imali vlastitu zgradu iako je kao grad bila razvijeno industrijsko i kulturno središte.

Slika 1: Sudbena palača

3.2. Zgrada državnih željeznica

Zgrada državnih željeznica je stambeno-poslovna palača u kojoj se nalaze uredi državnog poduzeća kao i stanovi činovništva. Nove državne ustanove koje gradi mađarska vlast izgrađene su u cilju smještaja mađarskog činovništva u državnim službama. Sandor Mezey, mađarski inženjer, izrađuje ovaj projekt. Izvodi ga privatno riječko poduzeće Farcas & Koch a nadzorni organ je Giuseppe Farcas. Problem se javlja zbog izbočenja pročelja zbog kojega je bilo teško uklopiti građevinu u već zadani prostor. Tehnički ured, međutim, ne traži prilagodbu niti korekciju projekta a još manje propituje pitanje stila. Utjecaj koji je Tehnički ured imao najveći je kad je u pitanju privatna stambena izgradnja a najmanji u slučaju građevina državne namjene. Zgrada državnih željeznica ima tlocrt u obliku slova L i na četiri je kata s dva valorizirana pročelja.

Slika 2: Zgrada državnih željeznica

Mađarska varijanta secesije kao i utjecaj Ödöna Lechnera ogleda se u rasporedu ornamentacije na fasadi koju krase plitka arhitektonska plastika kojom Mezey stilizirano interpretira mađarske folklorne motive. Još neke od karakteristika su i polukružni stubišni tornjevi izbočeni prema unutrašnjem dvorištu. Stambeno-poslovnu palaču Državnih željeznica danas promatramo kao produkt svojega vremena i mađarske kolonizatorske politike koja je Rijeku nastojala učiniti ugarskim gradom.⁷ Ova monumentalna građevina na kraju se uklopila u postojeći izgled trga zahvaljujući raščlanjivanju prostora i realizacije izvornog projekta palače.

3.3. Kraljevski šumarski ured

Kraljevski šumarski ured djelovao je na Otočcu sve do 1907. godine kada je premješten na Sušak. Javni natječaj raspisan je 1910. godine za projekt vlastite upravne zgrade. Prvo mjesto na natječaju osvojio je mađarski inženjer Lorand Kismarty Lechner, nećak poznatog Ödöna Lechnera i brat Jenoa Lechnera. Lorand je za razliku od njih manje poznat, živio je dosta povučeno te je u jednom trenutku ostao skoro zaboravljen. Mađarski inženjeri ne vode računa o ambijentu i karakteristikama zatečenoga graditeljstva pa se tako ni Lorand ne nastoji prilagoditi podneblju u kojemu gradi. Kraljevski šumarski ured nastaje u prvom periodu njegova stvaralaštva. Snažan autoritet Ödöna Lechnera vidljiv je u nacrtima pročelja koji pokazuju upotrebu motiva folklorne umjetnosti, također preuzima raspored ornamentacije na fasadi kao i ondulaciju rubova. Pročelje je po uzoru na Ödöna Lechnera raščlanjeno vertikalnim lezenama.

⁷ Lozzi-Barković: bilj. 4, str. 140.

Građevina je dovršena 1912. godine a podignuta je na donjem Boulevardu. Ima visoko prizemlje s tri kata te predstavlja jedinstveni primjer mađarske secesije na Sušaku. Južno pročelje koje je ujedno i ulično, organizirano je simetrično. Na prvom i drugom katu nalaze se erkeri, na trećem oni se otvaraju u balkone. Balkone krase ornamentalna dekoracija u obliku stiliziranih mađarskih folklornih elemenata. Specifične su i ukrasne ploče s motivima kvadrata upisanih jedan u drugi koji su tipična kasnosecesijska dekoracija. Figurativna plastika na pročelju s motivima šumske faune kao što su jeleni, sove i vjeverice ili na kapitelima gdje nalazimo vukove, lisice, lovačke pse i hrastovo lišće samo su neke od karakteristika koje upućuju na novi stil. Simboličnom karakterizacijom funkcije Šumarskog ureda prepoznatljivim životinjskim svijetom primorskog šumskog zaleđa, Lechner je postigao toplinu i ugođaj, čime se indirektno provukao i duh podneblja u tipično mađarski projekt s početka 20. stoljeća.⁸

Slika 3: Kraljevski šumarski ured

⁸ Lozzi-Barković: bilj. 4, str. 245.

4. Subotica - grad secesije

Privrženost umjetničkoj klimi Budimpešte kao i mnogi slikari i graditelji koji dolaze u Suboticu, sve je to utjecalo na to da mađarska varijanta secesije bude dobro prihvaćena na ovome području. Kao početak ovog novog stila možemo uzeti 1896. godinu i otvaranje Milenijumske izložbe u Budimpešti. Završetak secesije u Subotici označilo je otvaranje obnovljenog kupališta i ljetovališta na obali jezera Palić 1912. godine. Na ovom području mađarsku varijantu secesije možemo prosuđivati samo kroz arhitekturu. Ona je obogatila kulturnu baštinu Vojvodine pretežito stvaralaštvom gostujućih arhitekata, odnosno likovnih umjetnika.

Suradnja Ödöna Lechnera, čuvenog arhitekta, i Vilmosa Zsolnaya, umjetnika i vlasnika fabrike keramike u Pečuhu, rezultirala je novim formama i neuobičajenim ornamentima intenzivnog kolorita žolnai keramike. Lechnerova varijanta secesije potakla je ukus javnosti u pravcu kolorita i ka skladno dekoriranim površinama. Ona se svakako javlja u slobodno stojećim velikim javnim građevinama no ulazi i u repertoar manjih zdanja kao dekoracija ulične fasade i krovnog pokrivača. Arhitektura secesije u Subotici je treća generacija stambene i javne arhitekture grada.⁹ Prvu generaciju čini provincijski barok a drugu građevine u stilu klasicizma i eklektike.

4.1. Palača Leović

Palača Leović najavljuje modernu arhitekturu u Subotici. Izgrađena je najvjerojatnije do 1893. godine. Dokument vezan uz ovu građevinu je jedna molba supruge Simona Leovića da se odobri podizanje jednog dijela za nekoliko metara. Palača Leović djelo je rodonačelnika mađarske varijante arhitekture secesije Ödöna Lechnera i prva je u nizu secesijskih građevina na području Vojvodine. Jedna je od četiri impozantne palače građene krajem prošlog stoljeća, sve četiri imaju jedan kat sa suterenom i visokim prizemljem.

⁹ Martinović-Cvijin, Katarina: Arhitektura secesije u Subotici i njena revitalizacija, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 31-32 No. 1, 1988., str. 131.

Palača Leović je najskromnija, sa samo 28 m uličnog fronta. Krasi ju skladno oblikovano pročelje, kapija, akcenat ugaonog tornja, terase, lučni prozori, žolnai crjepovi i kameni ukrasi. Sve je logično, nenametljivo, uravnoteženo, umjereno i s ukusom odabirano.¹⁰ Koriste se autentični materijali: opeka, kamen, keramika, drvo i slikoviti blago zatalasani horizontalni vijenci. Ove četiri palače primjer su dualizma eklektike i secesije.

Lechnerovo ostvarenje krči nove puteve arhitektonskom izrazu u trenutku kada se generacija arhitekata okreće budućnosti kroz pokret označen nazivima: Art nouveau, Jugend Stil itd. a kod nas odomaćenim terminom secesija.¹¹ Lechner pokušava uklopiti folklorne motive u izgled fasade, iako su u početku njegove građevine opterećene ornamentikom Istoka, istovremeno on gradi modernije oblike i skreće pažnju na funkciju objekta.

Slika 4: Palača Leović

¹⁰ Duranci: bilj. 1, str. 38.

¹¹ Duranci: bilj. 1, str. 39.

4.2. Sinagoga

Subotička sinagoga označila je trenutak snažnog prodora arhitekture secesije. Konkurs je raspisan 1901. godine. U isto vrijeme raspisan je i konkurs za Segedinsku sinagogu, na kojemu 2. nagradu osvaja dvojac Jakab Dezsö i Marcell Komor, usprkos velikom zauzimanju Ödöna Lechnera. Prva nagrada pripala je Lipótu Baumhornu projektantu riječke i novosadske sinagoge. Subotička jevrejska zajednica koristi ovu priliku i poziva Jakaba-Komora kako bi svoj segedinski konkurs ostvarili uz neke prilagodbe u Subotici. Gradnja je zvanično završena 1902. godine.

Projektanti su inspirirani drevnom arhitekturom istoka a objekt je koncipiran kao Mojsijev šator. Sinagoga je skladan objekt s monumentalnim centralnim dijelom i tlocrtom upisanog križa. Kupola sinagoge je 25 m dok se vrh nalazi na 45 m s četiri manja ugaona tornja. U interijeru se nalazi 850 sjedala za muškarce i 550 za žene u galeriji. Prozori su ukrašeni vitrajima, koji su djelo poznatog Mikse Rótha, četiri rozete također kraje vitraji cvjetnih motiva. Čest motiv je i paunovo pero a dominantne su: ljubičasta, plava, crvena i žuta boja. Na osmougaonom prstenu, korpusu centralne kupole nalaze se po četiri polukružno zasvedena vitraja koji pružaju izvor svjetla te olakšavaju kupolu. Secesija subotičke sinagoge pripada mađarskoj varijanti sa težnjom da se uz pomoć folklornih motiva afirmiše “nacionalni stil”.¹²

Slika 5: Sinagoga

¹² Duranci: bilj. 1, str. 46.

Jakab i Komor slijede principe moderne arhitekture. Ukrasni akcenti su žolnai keramika, kontrasti crvenih cigala i čistih omalterisanih površina, drvo, željezo i lim. Ali, ono što sinagogu najviše izdvaja kao vrijednost i čini ju vjesnikom moderne arhitekture svakako su konstruktivne inovacije.¹³ Kupola leži na željeznoj konstrukciji koju drži osam snažnih čeličnih stupova, ono što je specifično je to da projektanti nisu skrivali konstrukciju već su u njoj tražili estetske efekte i ekonomičnost. Koriste rabitz konstrukciju, a zidovi su, kako nisu noseći, neuobičajeno tanki što omogućuje postavljanje velikih otvora. Subotička sinagoga je zbog svog velikog značaja pod zaštitom od 1975. godine.

4.3. Rajhlova palača

Ferenc Raichle, rođen u Apatinu 1869. godine, arhitekt je koji financijski krah nije doživio zbog nedostatka posla već zbog svog uživanja u bogatstvu i raskoši. Projektant je i nadzornih gradnje hotela Nacional, obnovio je fasadu Halbrorovog hotela, prvu nagradu osvojio je u konkursu za subotičku gimnaziju. U konkursu za Gradsku kuću osvojio je treću nagradu i možda je upravo ovaj neuspjeh obilježio je Rajhlovu karijeru doživotno. Njegovo najznačajnije ostvarenje je Rajhlova palača, no vrlo kratko boravi u njoj jer je već 1908. kao vlasništvo banke prodana na aukciji, nakon što je rasprodati sav namještaj, bogate kolekcije slika i tapiserija. Njegova druga ostvarenja ne ističu se a gradio je najviše u svom omiljenom eklektičnom stilu. Umire 1960. godine.

Na prijelazu stoljeća obilazi centre u kojima se već afirmirala secesija i gdje se traga za novim rješenjima, konstrukcijama, oblicima i materijalima a prvi eksperiment mu je bio ljetnikovac Conena na obali jezera Palić. Sljedeći, najznačajniji, je njegov dom Rajlova palača. Rajhl na početku nije dobio odobrenje za izgradnju iako je bio ugledan građanin. Razlog zbog kojeg su odbijeni njegovi nacrti i dalje nije poznat, nakon mnogo napora ona je ipak završena 1904. godine.

¹³ Duranci: bilj. 1, str. 43.

Građevina se nalazi u osi željezničkog kolodvora tako da pogled putnika koji dolaze u Suboticu prvo pada na fasadu Rajhlove palače. Sastoji se od dva nivoa, visoko prizemlje i jedan kat. Iako je zgrada u nizu, volumen i fasada dominiraju zidnim platnom ulice. Žolnai keramikom naglašena je atika a centralni akcent je grb. Središnji dio zgrade naglašen je dvjema slikovitim lanternama iznad atike dok se ispod bifore s grbom otvara monumentalna lođa zasvedena plitkim lukom. Lođa obuhvaća centralni dio građevine, unutar nje nalazi se balkon.

U htijenju da se dopadne i nametne gledaocu, kazujući mu o bogatstvu i ukusu domaćina koji se njome ponosi, fasada se vezuje za duh graditeljske tradicije ovdašnjih sela.¹⁴ Dva su razloga za gradnju ove palače, prvi je to da je arhitekt gradio svoj dom u dostojanstvenom izolacionizmu karakterističnom za zemljoposjednike, drugi razlog je inat i konkurencija. Rajhlova palača je od 1948. Gradski muzej a danas je Zgrada Likovnog susreta i ostaje središte umjetničkih događanja u gradu.

Slika 6: Rajhlova palača

¹⁴ Duranci: bilj. 1, str. 55.

4.4. Gradska kuća

Subotička Gradska kuća spomenik je arhitekture secesije sa obilježjima mađarskog folklora i objekat funkcije kao premise moderne, nastupajuće, graditeljske djelatnosti.¹⁵ Projekt su izradili poznati dvojac Jakab i Komor i on predstavlja sintezu arhitekture i umjetničkih zanata. Gradska kuća predstavlja maštovita i vizionarska viđenja Lechnera dok je s druge strane opčinjena funkcionalnošću. Konkurs je raspisan 1907. godine a osnovni kriterij žirija i razlog nastajanja je funkcija. Gradska kuća građena je od 1908. do 1910. godine, konačno je završena 1912. godine. Prvi je zakonom zaštićeni spomenik arhitekture secesije na ovom prostoru. Jakab i Komor su podijelili ovaj veliki zadatak. Komor projektira ovu građevinu kao funkcionalan objekt određene namjene, dok je Jakab zaslužan za izgled objekta i za sintezu arhitekture i umjetničkih zanata, sa stručnjacima tvornice Žolnai u Pečuhu kreirao je keramiku.

Slika 7: Gradska kuća

¹⁵ Duranci: bilj. 1, str. 59.

Gradska kuća ima četiri ulaza. Centralni dio je reprezentativni dio objekta. Dekoracija se oslanja na riznicu mađarskog folklora, osnovni motiv je cvijet tulipan. Prizemlje je namijenjeno lokalima, zanatskim i trgovinskim radnjama. S tornja (vidikovca) vide se četiri unutarnja dvorišta koja pružaju dnevno svjetlo prostorijama u unutrašnjosti. Prstenasti hodnici okrenuti su k dvorištima, dok su uglovi građevine ojačani kulama. Ovo je jedna skladna kompozicija modelirana logikom funkcionalnog prostora.¹⁶

Slika 8: Gradska kuća s pogledom na vidikovac

Vitraci su dugo pripisivani samo Miksi Róthu, slikaru na staklu, no danas je poznat i drugi umjetnik koji je na njima radio a to je Nagy Sándor. U velikoj vijećnici ima ukupno 16 vitraja koji su prepuni treperavog kolorita i kolorističke simfonije. Oni su bili skinuti i restaurirani 1968. godine a vraćeni su na svoje mjesto 1977. godine.

¹⁶ Duranci: bilj. 1, str. 62.

4.5. Kompleks na Paliću

Palić se po prvi put spominje 1823. godine kao Palij a ističe se ljekovito svojstvo jezerske vode. Na tom mjestu osnovan je park, a dio obale namijenjen je za kupaće. Do intenzivnije izgradnje vila i ljetovališta došlo je nakon 1880. godine. 1909. Jakab i Komor na teritoriju velikog parka započiju 1909. godine izgradnju maštovitih objekata. Ono što je zanimljivo je to da su projektanti imali u vidu prethodno izgrađene objekte, vile i ljetnikovce inspirirane primjerima engleskih ljetnikovaca. Ono što je uvjetovalo kreativnost projekatana su: slikovita igra krovova, maštoviti oblici, ukrasi u drvu i kolorit kućica za odmor. Koriste se ornamentima koje su primjenjivali u svojim ranijim projektima, ali preuzimaju oblike, konstrukciju i materijal - drvo.¹⁷ Funkcija objekta i dalje ostaje primarna u njihovim razmišljanjima.

Prvi objekt u njihovoj prostornoj kompoziciji je vodotoranj, postavljen na centralnom ulazu u park, poput trijumfalnog luka bio je pozdrav izletnicima, od njega su se kretale tri staze prema obali kroz park. Centralna staza kroz veliku terasu vodi direktno ka jezeru i završnom akcentu spomen fontani dok su bočne staze vodile do ženskog kupališta. Vodotoranj je objekt funkcije, Jakabu i Komoru inspiracija su bili crkveni tornjevi Erdelja. Toranj ima neuobičajenu formu kubusa a trup tornja postepeno se širi.

Slika 9: Vodotoranj na Paliću

¹⁷ Duranci: bilj. 1, str. 83.

Velika terasa koncipirana je kao ugostiteljski objekt a ujedno je i najveći u ovome kompleksu. Centralnu formu prate dvije bočne terase. U unutrašnjosti se nalaze dvorane namijenjene svečanostima, restorani i kuhinje. Prostori su funkcionalni dok se dekoracija oslanja na konstruktivne elemente gradnje u drvetu i folklor.¹⁸

Žensko kupalište predstavlja jednu horizontalu nad vodenom površinom s centralnim, istaknutim ulazom. Ovaj objekt namijenjen je izrazito kupačima. Površina je ukrašena s dekorativnim kupastim pečurkama kojima arhitekta oponašaju omiljeni motiv arhitekture Sekelja. Muzički paviljon je i danas zadržao funkciju koju je imao nekada, dekoriran je biljnim motivima koji su ugravirani u drvenu ogradu dok se na vrhu krova nalazi koplje kao ukrasni element. Spomen fontana izgrađena je 1912. u čast završetka gradnje kompleksa, nedostaje joj jedino skulptura vile koja nikada nije dovršena.

Slika 10: Velika terasa na Paliću

¹⁸ Duranci: bilj. 1, str. 84.

Kompleks velikog parka na obali jezera Palić, dostojna je završnica stilskeg perioda secesije na ovome području.¹⁹ Secesija je snažno zahvatila područje Subotice. Iako je kao stil početkom 20. stoljeća već u gašenju secesija je u grad unijela kolorit i ostvarila simbiozu keramike i arhitekture. Svojim novim, konstruktivnim rješenjima i materijalima potakla je mnoge druge arhitekture na dalja istraživanja. Mađarska varijanta secesije obilježila je ovaj grad a građevine koje su tada nastale ostaju kao dokument jednog vremenskog perioda.

¹⁹ Duranci: bilj. 1, str. 85.

5. Zaključak

Novi stil u Rijeci probija se u komunalnom i državnom graditeljstvu. Na negodovanje nailazi ne na samom početku primjene secesijske arhitekture u Rijeci već u trenutku kada ona dominira gradom. Razlog tomu je opreka između kontinentalnog senzibiliteta mađarskih inženjera koji nije blizak mediteranskom podneblju. Oni se nisu ni pokušavali prilagoditi već postojećem prostoru i ambijentu jer je secesija stil koji teži odvajanju od onih prethodnih a ne nadovezivanju na njih. Mađarsko graditeljstvo traga za nacionalnim stilom u isto vrijeme ono zahtijeva nove kvalitete. Primjenjuje nove građevinske materijale: armirani beton, željezo i staklo i tako rješava neke funkcionalne i tehničke probleme.

Ono što je svakako ostavilo traga na arhitekturi secesije u Rijeci je i utjecaj Ödöna Lechnera. Vidimo to na primjerima kao što su Zgrada državnih željeznica i rasporedu ornamentacije na fasadi zgrade. Kraljevski šumarski ured također pokazuje utjecaj Lechnera u motivima folklorne umjetnosti i raščlanjenosti pročelja vertikalnim lezenama. U Subotici je suradnja Lechnera i Vilmosa Zsolnaya rezultirala novim formama i intenzivnim koloritom žolnai keramike koja se koristila kao ornament. Jakab i Komor, arhitekta Gradske kuće u Subotici od Lechnera preuzimaju vizionarske ideje koje koriste u projektiranju građevine koja će postati simbol grada.

Spomenici arhitekture secesije u Subotici dekoracijom zasnovanom na folkloru posjeduju regionalna obilježja i autentičnost. Rajhlova palača pripada vrhunskim ostvarenjima i ističe se svojom inovativnošću. Funkcionalnošću, koju smo najviše istaknuli na primjeru Gradske kuće u Subotici, secesija najavljuje dalje promjene i arhitekturu kasnijeg 20. stoljeća. Osim dominantne mađarske varijante drugih utjecaja secesije na arhitekturu nije bilo. Razlog tomu je slabo razvijena industrija koja nije bila u mogućnosti inicirati izgradnju objekta industrijske namjene. Opći utisak je više estetskog karaktera a manje konstrukcijski inovativan, jer izostaje primjena betona i željeznih konstrukcija. Konstruktivne inovacije pak najbolje vidimo u kupoli Sinagoge, na kojoj Jakab i Komor pokazuju svu vještinu projektiranja koristeći nove materijale. Kompleks na jezeru Palić na kraju smo izdvojili kao kraj secesije u Subotici, no svi ciljevi koje je ovaj stil imao svakako su ostvareni.

Secesija se uspješno odvojila od prethodnih razdoblja, čime opravdava svoj naziv. Ostvarila je jednu sintezu umjetnosti, u folklornim motivima pronašla je nacionalni identitet, inspirišući se narodnom, graditeljskom i umjetničkom tradicijom.

6. Popis literature

1. Aladžić, Viktorija: *Secesija u Subotici*, Književna zajednica, Subotica, 2002
2. Duranci, Bela: *Arhitektura secesije u Vojvodini*, Grafoprodukt, Subotica, 2005.
3. Duranci, Bela: *Mađarska varijanta arhitekture secesije u Subotici*, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 21 No. 1, 1978. (179-185 str.)
4. Glavočić, Daina: *Secesijska arhitektura: vodič kroz Rijeku*, Društvo povjesničara umjetnosti Rijeke, Istre i Hrvatskog primorja, Rijeka, 2011.
5. Lozzi-Barković, Julija: *Secesija u arhitekturi Rijeke*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 2010.
6. Lozzi-Barković, Julija: *Secesija u stambenom graditeljstvu Rijeke*, Rijeka, 1988.
7. Martinović-Cvijin, Katarina: *Arhitektura secesije u Subotici i njena revitalizacija*, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 31-32 No. 1, 1988. (131-137 str.)
8. Rudinski, Antun: *Erker, balkon i lođa - elementi arhitektonskog jezika u graditeljstvu Subotice u periodu 1880-1980*, Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, Vol. 31-32 No. 1, 1988. (155-156 str.)

7. Popis internetskih izvora

1. National Geographic: <https://nationalgeographic.rs/priroda/zemlja/a26471/subotica-grad-secesije.html> (pristupljeno 8.8.2020.)
2. Gradsubotica: <https://gradsubotica.co.rs/secesija-u-subotici/> (pristupljeno 8.8.2020.)
3. Riječka baština: <https://rijekaheritage.org/hr> (pristupljeno 8.8.2020.)
4. Visitsubotica: <https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (pristupljeno 8.8.2020.)
5. Réseau art nouveau network: <https://www.artnouveau-net.eu/> (pristupljeno 8.8.2020.)
6. World monuments fund: <https://www.wmf.org/slideshow/history-and-architecture-subotica-synagogue-serbian> (pristupljeno 8.8.2020.)

8. Popis slikovnih priloga

Slika 1: Sudbena palača

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?t=1340> (preuzeto 5.8.2021.)

Slika 2: Zgrada Državnih željeznica

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=76&t=2480> (preuzeto 5.8.2021.)

Slika 3: Kraljevski šumarski ured

<http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?p=70827> (preuzeto 5.8.2021.)

Slika 4: Palača Leović

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 5: Sinagoga

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 6: Rajhlova palača

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 7: Gradska kuća

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 8: Gradska kuća s pogledom na vidikovac

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 9: Vodotoranj na Paliću

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)

Slika 10: Velika terasa na Paliću

<https://visitsubotica.rs/sta-videti/secesija/> (preuzeto 8.8.2021.)